

FUNDACJA
IM. STEFANA
BATOREGO

Udział obywateli w monitorowaniu wyborów: mężowie zaufania oraz społeczni i międzynarodowi obserwatorzy

Praca komisji obwodowych może być obserwowana i rejestrowana przez mężów zaufania, obserwatorów społecznych, a także przez obserwatorów międzynarodowych. Działania te mają służyć zapewnieniu uczciwego wykonywania przez obwodowe komisje wyborcze swoich zadań, a przez to uczciwości procesu wyborczego.

Mężowie zaufania

To przedstawiciele komitetów wyborczych, reprezentujący ich interesy w czasie głosowania i ustalania wyników głosowania w obwodzie.

Po jednym mężu zaufania do okręgowych, rejonowych i terytorialnych komisji wyborczych oraz do obwodowych komisji wyborczych ma prawo wyznaczyć pełnomocnik wyborczy komitetu lub osoba przez niego upoważniona.

Jeżeli komitet wyborczy nie zarejestrował kandydatów lub list kandydatów we wszystkich okręgach wyborczych, to mężów zaufania może wyznaczyć tylko do obwodowych komisji wyborczych w okręgu, w którym zarejestrował kandydata lub listę kandydatów. (art. 103a § 1 KW). Ponadto pełnomocnik każdego komitetu (lub osoba przez niego upoważniona) może wyznaczyć jednego męża zaufania przy Państwowej Komisji Wyborczej (art. 103a § 2 KW). Choć nie wynika to bezpośrednio z przepisów Kodeksu wyborczego, wydaje się, że mężowie zaufania będą mogli obserwować także pracę komisarzy wyborczych, którzy są przecież pełnomocnikami PKW wyznaczonymi na obszar stanowiący województwo lub jego część (art. 166 § 1 KW).

Obserwatorzy społeczni

W wyniku ostatniej zmiany *Kodeksu wyborczego*, poza mężami zaufania, prace komisji wyborczych będą mogli śledzić **obserwatorzy społeczni**. Prawo ich wyznaczania, po jednym do każdej komisji (także do komisarzy wyborczego), przysługuje zarejestrowanym w Rzeczypospolitej Polskiej stowarzyszeniom i fundacjom, do których celów statutowych należy troska o demokrację, prawa obywatelskie i rozwój społeczeństwa obywatelskiego (art. 103c KW).

Należy przyjąć, że sformułowania „po jednym” mężu zaufania/obserwatorze czy „jednego” męża zaufania/obserwatora, oznaczają tylko tyle, iż w siedzibie właściwej komisji wyborczej może przebywać jednocześnie nie więcej niż po jednym mężu zaufania **z każdego** komitetu wyborczego i po jednym obserwatorze **z każdego** stowarzyszenia czy fundacji. Nie ma natomiast przeszkód, by pełnomocnik danego komitetu wyborczego czy właściwa do tego osoba w stowarzyszeniu, czy w fundacji wyznaczyła więcej niż jednego męża zaufania, czy obserwatora przy danej komisji, którzy swoją funkcję pełnić będą zamiennie.

Osoba wyznaczona na męża zaufania może pełnić tę funkcję także poza miejscem swojego stałego zameldowania (czy ujęcia w rejestrze wyborców), a osoba wyznaczona na obserwatora społecznego poza miejscowością, okręgiem, województwem, właściwymi dla siedziby stowarzyszenia lub fundacji, która go zgłosiła.

Regulacje prawne nie określają terminu, w jakim należy wyznaczyć mężów zaufania, jak również obserwatorów społecznych. Oznacza to, że pełnomocnicy komitetów wyborczych oraz stowarzyszenia i fundacje nie muszą wcześniej nikomu zgłaszać zamiaru wyznaczenia do danej komisji odpowiednio męża zaufania lub obserwatora społecznego, ani też rejestrować tych zgłoszeń. Mężów zaufania czy obserwatorów społecznych właściwe do tego podmioty mogą wybrać zatem nawet w dniu wyborów. Dokonując tego wyboru, pełnomocnik wyborczy komitetu wyborczego lub upoważniona przez niego osoba albo osoba lub osoby uprawnione do podpisywania dokumentów organu stowarzyszenia lub fundacji, upoważnione do ich reprezentowania na zewnątrz, podpisują zaświadczenie dla męża zaufania czy obserwatora społecznego (art. 103a § 4 KW). Zaświadczenie to mąż zaufania czy obserwator społeczny zobowiązany jest przedstawić, wraz z dowodem potwierdzającym jego tożsamość, właściwej komisji wyborczej rozpoczynając w niej swoją „pracę”. Mężowi zaufania, jak i obserwatorowi społecznemu, będzie przysługiwało prawo obserwowania pracy tej komisji, która wskazana zostanie w wydany mu zaświadczeniu. W przypadku, w którym mąż zaufania lub obserwator społeczny będzie posiadał zaświadczenia dotyczące więcej niż jednej komisji (lub np. do kilku obwodów), będzie mógł wówczas obserwować prace komisji wskazanych w tych zaświadczeniach. Wzór zaświadczenia określi PKW.

Mężem zaufania i obserwatorem społecznym może być osoba, która:

- ma czynne prawo wyborcze do Sejmu (jest obywatelem polskim, najpóźniej w dniu głosowania kończy 18 lat, nie jest pozbawiona praw publicznych prawomocnym orzeczeniem sądu, praw wyborczych prawomocnym orzeczeniem Trybunału Stanu; nie jest ubezwłasnowolniona prawomocnym orzeczeniem sądu);
- nie kandyduje w wyborach;
- nie jest komisarzem wyborczym;
- nie jest pełnomocnikiem wyborczym komitetu;
- nie jest pełnomocnikiem finansowym komitetu;
- nie jest urzędnikiem wyborczym;
- nie jest członkiem komisji wyborczej.

Funkcja zarówno męża zaufania, jak i obserwatora społecznego **wygasa** w przypadku:

- zrzeczenia się jej;
- śmierci;
- podpisania zgody na zgłoszenie do komisji wyborczej;
- kandydowania w wyborach;
- objęcia funkcji pełnomocnika wyborczego czy finansowego, komisarza wyborczego, urzędnika wyborczego;
- odwołania przez pełnomocnika komitetu.

Uprawnienia mężów zaufania i obserwatorów społecznych określone zostały niemal jednolicie.

Mają oni prawo:

- być obecni podczas wszystkich czynności komisji, do której zostali wyznaczeni, w szczególności być obecni przy przekazywaniu protokołu przez obwodową komisję wyborczą, przekazywaniu danych z protokołu przez rejonową komisję wyborczą, sprawdzaniu pod względem arytmetycznej poprawności ustalenia wyników głosowania przez pełnomocników powołanych przez okręgowe komisje wyborcze, oraz przy sprawdzaniu prawidłowości ustalenia wyników głosowania i wprowadzania danych do sieci elektronicznego przesyłania danych;
- być obecni w lokalu wyborczym w czasie przygotowania do głosowania, głosowania, ustalania wyników głosowania i sporządzania protokołu;
- żądać otrzymania kopii protokołu przekazania przez przewodniczącego obwodowej komisji wyborczej ds. przeprowadzenia głosowania w obwodzie przewodniczącemu obwodowej komisji wyborczej ds. ustalenia wyników głosowania w obwodzie spisu wyborców, urny wyborczej wraz ze znajdującymi się w niej kartami do głosowania, egzemplarzy protokołu głosowania w obwodzie, niewykorzystanych kart do głosowania, otrzymanych w trakcie głosowania zaświadczeń o prawie do głosowania, aktów pełnomocnictwa do głosowania oraz pieczęci komisji;
- rejestrować, z wykorzystaniem własnych urządzeń rejestrujących, czynności obwodowej komisji wyborczej od sprawdzenia przez obwodową komisję wyborczą ds. przeprowadzenia głosowania w obwodzie czy urna wyborcza jest pusta, od zamknięcia i opieczętowania urny pieczęcią komisji, sprawdzenia czy na miejscu znajduje się spis wyborców i potrzebna liczba kart do głosowania oraz odpowiednia liczba łatwo dostępnych miejsc zapewniających tajność głosowania, do rozpoczęcia głosowania i od zamknięcia lokalu wyborczego do podpisania protokołu głosowania w obwodzie przez obwodową komisję wyborczą ds. ustalenia wyników głosowania w obwodzie (art. 42 § 5 KW);
- otrzymać kopię protokołu głosowania w obwodzie.

Ponadto **mężowie zaufania, ale już nie obserwatorzy społeczni, mogą:**

- wносить do protokołu uwagi, z wymienieniem konkretnych zarzutów;
- być obecni przy przewożeniu i przekazywaniu protokołu do właściwej komisji wyborczej wyższego stopnia.

Mężowie zaufania i obserwatorzy społeczni nie mogą być pełnomocnikami do głosowania, jak również **nie mają prawa pomagać** w akcie głosowania wyborcy niepełnosprawnemu, nawet na jego prośbę (art. 53 i 55 § 4 KW).

Obserwatorzy międzynarodowi

Institucja międzynarodowych obserwatorów od kilku lat funkcjonuje w polskim prawie wyborczym. Są oni zapraszani przez Państwową Komisję Wyborczą po porozumieniu z ministrem właściwym do spraw zagranicznych. W praktyce, zainteresowane podmioty mogą występować do PKW wyrażając gotowość do obserwowania wyborów i z prośbą o uzyskanie takiego zaproszenia. Mogą to być przedstawiciele organizacji międzynarodowych, ale również organizacji społecznych mających siedzibę poza granicami kraju. Na skutek braku regulacji dotyczących społecznych obserwatorów, m.in. w wyborach 2015 roku grupa obserwatorów z Polski, korzystając z afiliacji zagranicznych organizacji – obserwowała wybory właśnie jako obserwatorzy międzynarodowi.

Obserwatorzy międzynarodowi **posiadają uprawnienia mężów zaufania**, z wyjątkiem prawa do wnoszenia uwag do protokołów.

Fundacja im. Stefana Batorego

Sapieżyńska 10a
00-215 Warszawa
tel. (48-22) 536 02 00
fax (48-22) 536 02 20
batory@batory.org.pl
www.batory.org.pl

Teksty udostępnione na licencji
Creative Commons. Uznanie
autorstwa na tych samych warunkach
3.0 Polska (CC BY SA 3.0 PL)

